

SZ. FODOR ADRIENNE¹
**KÓRUSOK MŰVÉSZETI, TÁRSADALMI ÉS PEDAGÓGIAI SZEREPE
A KERESZTÉNY ÉRTÉKEK MEGŐRZÉSÉBEN²**

„Az összes teremtmények közül csak az embernek adatott meg a hang és a beszéd, hogy Istent énekkel és egyben szóval is dicsérje, hogy csengő, világos prédikációval és magasztalással szóljon Isten jóságáról és kegyelméről, és így a szép szó és a kedves csengő hang egyszerre legyen hallható.”
(Luther Márton: A muzsika dicsérete)

2013 decemberében a Debreceni Református Kollégium vegyeskara, a Kántus³, ünnepi hangverseny keretében indította el jubileumi, 275. tanévének rendezvénysorozatát, melyet 2014 novemberében zárt. Ezekre az eseményekre a kórus karnagya, Berkesi Sándor, visszavárta énekelni a „régieket” is, azokat, akik 1967 óta az elmúlt évtizedekben tagjai voltak a Kántusnak.

A decemberi közös éneklést megelőző próbára érkezve körbenéztem a Nagytemplom karzatán, és örömmel vettem észre, hogy sok ismerős kórustag volt jelen, akikkel korábban együtt énekeltem. Van, aki később tanítványom lett; van, aki kollégám; van, aki énekel a kórusomban; és van, akivel másik kórusban is énekeltem együtt; van, akivel a szülői értekezleteken rendszeresen találkozunk, mert gyermekeink osztálytársak; van, akivel hangversenyeken szoktam találkozni. Van, aki itt találta meg a párját és ma már gyermekeikkel együtt járnak a kórus próbáira.

Kapcsolatom a Debrecenben élőkkel folyamatos, többnyire rendszeres (bár a rendszeresség mértéke más és más). A Kántusban eltöltött évek alatt igazi közösséggé kovácsolódtunk a zene és a hit ereje által. Az azonos értékek preferálása lehetőséget teremtett arra, hogy ezek a kapcsolatok ne szakadjanak meg. Természetesen a gyengülés elkerülhetetlen, de a bizalom megmaradt egymás iránt. Sokat jelent Berkesi Sándor tanár úr személye is, aki hitével, tudásával, mindnyájunk iránt érzett és éreztetett szeretetével számtalan régi kórustagot képes megmozgatni 1967 óta mind a mai napig.

---

¹ Sz. Fodor Adrienne a Debreceni Református Hittudományi Egyetem művésztanára. A Debreceni Egyetem Humán Tudományok Doktori Iskola abszolvált doktoranduszaként kutatásaiban a zenei közösségek, elsősorban a kórusközösség társadalmi, pedagógiai hatásait vizsgálja.

² Az alábbi tanulmánykötetben jelent meg: Fehér Ágota, Fülöpné Erdő Mária és Mészáros László (szerk.): *"Per Artes ad Jesum" - A keresztény nevelés és a művészetek értékkerentése*. Vác, 2015

³ A Debreceni Református Kollégium Kántusát 1739-ben alapította Maróthi György, a Kollégium híres professzora. A történelmi viszontagságok ellenére a kórus 276 éve folyamatosan működik. www.kantus.hu

A decemberi közös éneklést megelőző próbára érkezve körbenéztem a Nagytemplom karzatán, és örömmel vettem észre, hogy sok ismerős kórustag volt jelen, akikkel korábban együtt énekeltem. Van, aki később tanítványom lett; van, aki kollégám; van, aki énekel a kórusomban; és van, akivel más kórusban is énekeltem együtt; van, akivel a szülői értekezleteken rendszeresen találkozunk, mert gyermekeink osztálytársak; van, akivel hangversenyeken szoktam találkozni. Van, aki itt találta meg a párját és ma már gyermekeikkel együtt járnak a kórus próbáira.

Kapcsolatom a Debrecenben élőkkel folyamatos, többnyire rendszeres (bár a rendszeresség mértéke más és más). A Kántusban eltöltött évek alatt igazi közösséggé kovácsolódtunk a zene és a hit ereje által. Az azonos értékek preferálása lehetőséget teremtett arra, hogy ezek a kapcsolatok ne szakadjanak meg. Természetesen a gyengülés elkerülhetetlen, de a bizalom megmaradt egymás iránt. Sokat jelent Berkesi Sándor tanár úr személye is, aki hitével, tudásával, mindnyájunk iránt érzett és éreztetett szeretetével számtalan régi kórustagot képes megmozgatni 1967 óta mind a mai napig.

Elgondolkodtatott a kérdés: vajon mi az, ami összeköti ezeket az embereket a kórossal? Milyen szempontok alapján lesz énekelni szerető emberek csoportjából igazi közösség? Mi alapján választunk közösséget? Mit jelent egyházi kórus tagjaként közösségben lenni egymással? A válaszokat több tudományterület idevonatkozó szakirodalmának a feldolgozásával próbálom meg feltárni.

A kisebb-nagyobb (családi, iskolai, munkahelyi, egyházi, zenei, sport) közösségek az adott társadalom keretein belül alakulnak ki. Vizsgálatuk során fontos a társadalmi közeg hatásainak figyelembevétele, a szociológiai definíciók, háttérvizsgálatok megismerése. Először a társadalmi és a kulturális tőke szerepét mutatom be, abból a szempontból, hogy melyik hogyan befolyásolja/befolyásolhatja a csoportok, közösségek, zenei közösségek kialakulását, szerveződését és működését.

A *társadalmi tőke* vizsgálata a kezdeti időkben elsősorban a gazdasági és a politikai hatások vizsgálatára irányult. Az utóbbi évtizedekben azonban kitért a vizsgálati területe, már az oktatás és az egészségügy kutatói is egyre nagyobb érdeklődéssel tárják fel az emberi/ társadalmi kapcsolathálókból rejlő egyéni és közösségi erőforrásokat. Különbségeket találunk azonban az egyes kutatók fogalmi meghatározásában attól függően, hogy véleményük szerint a társadalmi tőkének inkább az egyéni vagy a társadalmi jellege a domináns.

Elsőként *Hanifan* használta a társadalmi tőke fogalmát társadalmi egységet alkotó vidéki közösségek elemzésekor (Hanifan, 1916, 1920).

„Szerinte társadalmi tőkének tekinthető mindaz, ami fontos az emberek mindennapjaiban: jóakarát, barátság, kölcsönös érzékenység egymás iránt.”⁴ Ezek hiányában nincs szomszédság, romlik az erkölcs és gyengülnek a közösségi kapcsolatok. Hanifan megállapítása után hosszú évtizedekre eltűnt a szociológiai tanulmányokból a társadalmi tőke vizsgálatára vonatkozó utalás. Majd az 1960-as években jelenik meg ismét, amikor *Jacobs* (1961) a társadalmi tőke fogalmát újabb kapcsolati elemzésre, a szomszédsági kapcsolatok és a városi élet elemzésére alkalmazta. *Loury* (1977) a közgazdaságtanba vezette be a fogalmat, társadalmi tőkének az egyének egyes erőforrásait nevezte. Szerinte a társadalmi tőke az erőforrások kapcsolatokban (családi, közösségi, társadalmi) rejlő készlete, mely elsődlegesen a gyermekek fejlődése szempontjából hasznos, és mint ilyen meglehetősen különböző is.

Bourdieu 1983-ban definiálta a tőketriász, a gazdasági, kulturális és a társadalmi tőke fogalmát, valamint a különböző tőkefajták egymásra történő átváltásának folyamatait. Meghatározása szerint „a társadalmi tőke azon aktuális és potenciális erőforrások összessége, amelyek a kölcsönös ismeretségek vagy elismerés többé-kevésbé intézményesült *viszonyai* tartós hálózatának birtoklásához kapcsolódnak, vagy másként kifejezve, olyan erőforrásokról van szó, amelyek az *egy csoporthoz való tartozáson* alapulnak. Az egyes csoporttagok által birtokolt tőke összessége valamennyiük számára biztosítékul szolgál, és – a szó legtágabb értelmében véve – *hitelképességet* kölcsönöz nekik.”⁵ Felfogásában a társadalmi tőke olyan erőfeszítéseket jelent, melyeket az egyének a társadalmi hálók kialakítása érdekében tesznek, olyan magánvagyon, mely segítségével erősíthetik társadalmi státusukat.

Szintén a társadalmi tőke funkcionális értékét tekinti alapnak *Coleman*. Nála is három tőkefajta jelenik meg. „Az általa fizikai vagy tárgyi tőkének nevezett fogalom nagyjából-egészében a gazdasági tőkével egyenértékű. A második, az „egyén által elsajátított és új cselekvésmódokat lehetővé tevő készségekben és képességekben” megtestesülő emberi tőke (*Coleman*, 1988:17) lényegében a kulturális tőkének felel meg, végül a harmadik a személyközi viszonyokban testet öltő társadalmi tőke.”⁶ Míg *Bourdieu* szerint az egyének hitelképességének és elismertségének növelése a kapcsolatok haszna, addig vele szemben „*Colemannél* a struktúra jellemzői (stabilitása, zártsága, sűrűsége, normákhoz való viszonya) képeznek értéket, s a leggazdagabb tőkeforrásnak a kapcsolatháló kohézióját tartja, amikor egy egyén barátai szoros kapcsolatban vannak egymással is.”⁷

⁴ Orbán Annamária és Szántó Zoltán (2005): Társadalmi tőke. In: *Erdélyi Társadalom* 2005/2. 55-70.o.

⁵ Lengyel György – Szántó Zoltán (2006): *Gazdaságszociológia*. Aula Kiadó, Budapest.

⁶ Pusztai Gabriella (2009): *A társadalmi tőke és az iskola. Kapcsolati erőforrások hatása az iskolai pályafutásra*.

Új Mandátum Könyvkiadó, Budapest

⁷ uo.

Coleman és Bourdieu egyaránt hangsúlyozza a különböző tőkeformák összefüggéseinek fontosságát. A kapcsolatok milyenségének vizsgálata során a szakirodalom megkülönbözteti a gyenge és az erős kötést. „Az előbbi a jelentős társadalmi vagy térbeli távolságokon átívelő laza összeköttetés, ismeretség (Granovetter, 1991)⁸, az utóbbi pedig szoros kapcsolattartás, amelyet vagy a zárt szerkezet jellemez, vagy a közös értékek és normák elfogadása az alapja.”⁹

Putnam a társadalmi tőke és a civil társadalom korábban nagyon szoros kapcsolatát vizsgálva azt vette észre, hogy ez a kapcsolat jelentős hanyatlásnak indult. Putnam meghatározásában a társadalmi tőke többféle kapcsolathálókön alapul: információ-áramlás, kölcsönös segítői norma, közösségi fejlődés, kollektív cselekvés és társadalmi együttműködés vagy kollektív/közösségi tudat, bizalom és szolidaritás. Mindegyik esetben megfigyelhető a formális és informális társadalmi kapcsolatok valamelyik hálózata és létrejön az egyének közötti kölcsönhatás.¹⁰ Véleménye szerint a társadalmi tőke nem egyéni, hanem egy csoport jellemzője, olyan befektetés, amelynek célja a társadalmi együttműködés, a csoportidentitás kialakítása, mely elősegíti a kollektív cselekvési problémák megoldását, az egyéneket együttműködésre és a közös célok elérésére sarkallja.

Putnam további különbséget tett és megkülönböztetett két kapcsolattípust. Az elsőt *összekötő* („*bonding*”) *társadalmi tőkének* hívja, melyet szoros kapcsolatok jellemeznek (például családon vagy más közösségen belüli kapcsolatok). Meg kell jegyezni, hogy bár fontos szerepet játszik az egyének életében ez a kapcsolat, veszélyes is lehet abban az esetben, ha ez a szoros kötelék kirekesztő viselkedést tanúsít például egy másik családdal, vallási közösséggel szemben. A másikat *áthidaló* („*bridging*”) *társadalmi tőkének* nevezi, utalva ezzel a különböző társadalmi csoportok és az ezekhez a csoportokhoz tartozó egyének közötti nyitott, elfogadó kapcsolat kialakítására. (Tulajdonképpen távolabbi kapcsolatot jelent pl. ismerősök, barátok barátai...) Mindkettővel kapcsolatban kimutatták, hogy pozitív hatással van az egészségi állapotra, a személyes jólétre, a gyermekek nevelésére és a bűnözés csökkenésére.¹¹ A putnami társadalmi tőke dimenziókhöz (*bonding*, *bridging*) Woolcock és Sweetser (2003) még egyet kapcsolott, a „*linking*” dimenziót, mely a különböző társadalmi csoportok közötti kapcsolatokat, hálót jelenti.¹²

---

⁸ Granovetter, M. (1991): A gyenge kötések ereje. In: Angelusz R. – Tardos R. (szerk.). *Társadalmunk rejtett hálózatai*. Magyar Közvéleménykutató Intézet, Budapest.

⁹ Coleman, 1988, idézi Fényes Hajnalka – Pusztai Gabriella: A kulturális és a társadalmi tőke kontextuális hatásai az iskolában. In: Statisztikai Szemle, 2004/6-7.

¹⁰ Orbán Annamária és Szántó Zoltán (2005)

¹¹ Jeannotte, M. Sharon (2003): Singing alone? The Contribution of Cultural Capital to Social Cohesion and Sustainable Communities. In: *The International Journal of Cultural Policy*, 2003 Vo 1.9 (1), pp. 35–49

OECD (2001): *The Well-Being of Nations: The Role of Human and Social Capital* (OECD, Paris)

¹² In: *The Oxford Handbook of Music Education* Vol. II. 123. p.(Edited by Gary E. McPherson and Graham F. Welch) Oxford University Press, 2012

A *kulturális tőke* Bourdieu szerint három formában létezhet:

1. „bensővé tett, *inkorporált állapotban*, a szervezet tartós készségének formájában,
2. *tárgyasult állapotban*, kulturális javak, képek, könyvek, lexikonok, eszközök vagy gépek formájában, melyekben bizonyos elméletek és azok kritikái, problematikák stb. hagytak nyomot vagy valósultak meg, és végül
3. *intézményesült állapotban*, olyan tárgyasult formában, amelyet azért kell külön kezelni, mert ahogy az iskolai végzettségi titulusoknál látjuk – igen sajátos tulajdonságokat kölcsönöz az általa garantált kulturális tőkének.”¹³

Az *inkorporációt*, valamilyen belsővé tételt feltételező kulturális tőke egyik sajátossága, hogy testre szabott. Felhalmozását egy elsajátítási folyamat előzi meg, vagyis időt igényel (például a családi nevelés). Az *objektívált* kulturális tőke elsajátításának folyamata leginkább az egész családban jelenlevő kulturális tőkétől függ. Az egyénnek csak annyi ideje van a kulturális tőke felhalmozására, amennyit a családtagjai biztosítani tudnak a számára. *Intézményesült tőke* az (például bizonyítvány, tudományos cím, stb.) amihez iskolák, képzések elvégzése útján jutunk. Az intézményesült tőke azért fontos, mert egyrészt *igazolja* valamilyen tudás megszerzéséhez tartozó képzés elvégzését, másrészt *jogosít* valamilyen pozíció, például egy tanári állás betöltésére.

„A tőkefelhalmozáshoz azonban, akár tárgyasult, akár elsajátított formában, *időre van szükség*. A tőkében egyfajta fennmaradási tendencia rejlik; ugyanúgy termelhet profitot, mint ahogyan önmagát is reprodukálhatja vagy növelheti.”¹⁴

Még egy fontos gondolatát szeretném kiemelni Bourdieu-nek (amelyre később visszautalok). Meglátása szerint azok a diákok, akik alacsonyabb státuszú családokból érkeznek, azok eleve hátránnyal indulnak és az iskola ezt a hátrányt még jobban elmélyíti. Ennek magyarázata Andorka¹⁵ szerint az, hogy a családban és a baráti csoportokban elsajátított kultúra szerepe olyannyira meghatározó, hogy az iskolai oktatás nem tud rajta változtatni.

Velük szemben áll *DiMaggio* véleménye, aki szerint a kulturális tőke valóban lényeges szerepet tölt be a társadalmi egyenlőtlenségi rendszer kialakításában, ám ezt nem elsősorban az előnyös pozíciók továbbörökítése, hanem éppen ellenkezőleg, az alacsony státuszú családokból származók

---

¹³ Bourdieu, Pierre (1997): Gazdasági tőke, kulturális tőke, társadalmi tőke. In: Angelusz Róbert (szerk.): A társadalmi rétegződés komponensei. Budapest, Új Mandátum Kiadó

¹⁴ Bourdieu, Pierre (1997)

¹⁵ Andorka Rudolf (2006): *Bevezetés a szociológiába*. Osiris Kiadó, Budapest.

esélyeinek javítása révén teszi. A nevéhez köthető kulturális mobilitás elmélete azt tételezi fel, hogy éppen az alsóbb társadalmi osztályok gyermekei azok, akik az általuk örökölt kulturális erőforrásokat másoknál nagyobb haszonnal tudják felhasználni az általuk vágyott társadalmi státusz megszerzése érdekében.

Látható, hogy a szociológusok, társadalomkutatók számára sem ugyanazzal a jelentéssel bírnak a különböző fogalmak. Közös az alap egy-egy fogalom meghatározásakor, de a tér – idő – társadalom viszony szükségyszerű változásait követve módosulnak, olykor finomodnak, érzékenyebbé válnak a fogalmi keretek. És nem szabad elfelejteni azt sem, hogy mindebben jelentős szerepe van a most nem tárgyalt gazdasági tőkének is. Hogyan értelmezhetjük ezeket a definíciókat a zenei közösségek világában? A közös éneklés, muzsikálás öröme túl milyen szerepet tölt be az egyéni életekben ez a fajta közösségi részvétel? A zenei tudással rendelkező személyek mindig is figyelemre méltó helyet kaptak a társadalmak rendszerében. A Biblia Ószövetségi részének elején, Mózes első könyvében olvassuk: „Az ő atyjafiának pedig Jubál vala neve: ez volt atyja minden lantosnak és síposnak” (I. Mózes 4:21) Feljegyezték, hogy Jubál volt minden zenész atyja, mert fontos volt számukra az az érték, ami tőle származott. Példát adott a következő nemzedékeknek. A művelődéstörténeti vagy zenetörténeti tanulmányokban nem egy-egy zenészt emelnek ki a források, hanem többes számban olvashatunk a zenészekről. Természetesen a csoportoknak mindig voltak vezetői, tanárai, de ők a csoport nélkül nem tudtak volna ilyen meghatározó szerepet játszani társadalmuk kulturális életében. A fennmaradt dokumentumok és tárgyi bizonyítékok tanúsága szerint (például Blume: MGG¹⁶) az ókori nagy kultúrákban is kiemelt feladataik voltak a zenészeknek és egyedülálló lehetőségei a zenei nevelésnek.¹⁷

A középkor egyházzeneje, a gregorián ének is közösségi formában alakult ki, „élt” (a kisebb -szerzetesi- és a nagyobb -gyülekezeti- közösségekben) és terjedt Európa szerte. A későbbi évszázadok is megőrizték ezeket a hagyományokat és az új hangszereknek köszönhetően az énekes közösségek mellett a hangszeres csoportok is pillérei lettek a zenei életnek. A barokk korban a rendszeres egyházzenei szolgálatok például Johann Sebastian Bach művészetében hatékony inspirálói voltak műveinek, hiszen az egyes vasárnapokra, ünnepi alkalmakra komponált zeneművek előadói apparátusai mindig függtek a templomhoz tartozó énekesek és hangszerjátékosok számától és technikai tudásától. A 20. század zenepedagógusai közül most Kodály Zoltánt emelem ki, aki felismerve az ének-zene oktatás jelentőségét, a zenei anyanyelv (magyar gyermekdalok, népdalok) és a kottaolvasási technika (relatív

¹⁶ Blume, Friedrich (red.): *Die Musik in Geschichte und Gegenwart*. Bärenreiter Verlag, Kassel - Basel

¹⁷ „Éppen azért van olyan óriási fontossága a zenei nevelésnek, mert a ritmus és a dallam hatolnak be legjobban a lélek belsejébe, azt hatalmas erővel megragadják, s jó rendet hozva magukkal, azt, aki helyes elvek szerint nevelkedik, rendezett lelkű emberré teszik, aki pedig nem, azt éppen ellenkezővé.” – olvassuk Platon: *Állam* című művében.

szolmizáció mint technikai eszköz) elsajátítása mellett a közös éneklés örömét és fontosságát hirdette: „Az ének szebbé teszi az életet, az éneklők másokét is. Nem sokat ér, ha magunkban dalolunk, szebb, ha ketten összedalolnak. Aztán mind többen, százan, ezren, míg megszólal a nagy Harmónia, amiben mind egyesek lehetünk. Akkor mondhatjuk majd csak igazán: örvendjen az egész világ.”

A *közösség* fogalom meghatározására a pszichológusok többféle sajátosságot sorolnak fel:

- megkülönböztetnek adott (pl. család) vagy választott közösséget (pl. sportklub, énekkar, csillagászklub, baba-mama csoport)
- a csoport kifejezés mindig több jelentéssel bír, mintha csak egymás melletti emberekről beszélnénk,
- kapcsolatok motiváltsága,
- találkozások rendszeres vagy alkalmi jellege,
- nagyobb hatékonyság a csoporttagok között a jól szervezett, összetartó csoportokban,
- közös célok és tevékenységek,
- pozitív hatások a közösség tagjaira nézve (pl. jobban megismerik magukat; önértékelésük reálisabb lesz; nő az önbizalmuk; jobban megértik az emberi kapcsolatok természetét),
- a csoport tagjai szívesen meghallgatják egymást, érzelmeik kiegyensúlyozottabbak,
- az aktív és passzív közösség közül az az értékesebb, amelynek aktív részesei vagyunk,
- elfogadják a sokféle háttérrel rendelkező társaikat, áthidalják a köztük lévő különbségeket, a közösen megvalósítható dolgokra figyelve együtt dolgoznak a kitűzött célok elérése érdekében,
- a közösség tagjai megtapasztalják az egymással való törődést, a felelősségvállalást, a fegyelmet és az önfeláldozást,
- gyakran életben tartó erővel is rendelkezik egy közösség az egymásra figyelésnek és a másikkal való törődésnek köszönhetően.
-

Az együttes élmény¹⁸ (*Mérei*) olyan alapvető emberi örömforrás, amely többlet teljesítményt eredményez. A mély öröm, a boldogság átélése mindig emberi kapcsolatokba ágyazódik, abból ered és általa képes fennmaradni. *Csíkszentmihályi* Mihály szerint az egyéni sorsok alakulása többek között függ a génektől, a kultúrától és a saját élményeitől. Döntő azonban, hogy mit kezdünk a lehetőségeinkkel, s hogy hogyan használjuk ki őket. Nagyon fontos a személyiségünk fejlődése szempontjából is, hogy megtaláljuk azt, ami örömet okoz, és amiben kiteljesedhetünk. Ez bármi lehet, akár a sport, a művészet vagy

---

¹⁸ Mérei Ferenc (1947): *Az együttes élmény*. Budapest.

a tudomány illetve más, ami számunkra fontos. Azt vallja, ha megtaláljuk, hogy mi számunkra a boldogság, akkor rájövünk, hogy mi az élet értelme. Az általa ismertté vált *flow* (áramlatélmény) kifejezés olyan állapotot jelent, amikor az ember teljesen elmélyül abban a tevékenységben, amit csinál. „Az áramlatélmény során lehetőségünk adódik, hogy a legjobbat nyújtsuk, ami tőlünk telik.”¹⁹ A *flow* a tevékenység minőségétől függ, ezért fontos, hogy az általunk meghatározott cél a képességeinknek megfelelően legyen kitűzve, mert az eredmény befolyásolja az érzéseinket. Ha jól teljesítünk boldogok leszünk, de ha nem, az rossz hangulatot eredményez, a sorozatos kudarcok pedig depresszióhoz vezethetnek.

Ehhez kapcsolódnak a *Skrabski Árpád– Kopp Mária* vezetésével zajló Hungarostudy országos reprezentatív felmérések, melyek a társadalmi tőke és a bizalom kapcsolatát vizsgálták az egészségi állapotra vonatkoztatva. Eredményeik alapján „a társadalmi tőke, elsősorban a bizalom, a várható élettartam és az egészségi állapot számos mutatójának független előrejelzője. Ennek magyarázataként egyrészt a stresszel, nehézségekkel való megküzdésben a bizalom, az, hogy számíthatunk másokra, fontos puffer tényező, másrészt az egészségvédő magatartást segítik elő a közös normák, a támogatás. Vizsgálatok eredményei szerint Amerikában és Angliában is a társas támogatás, a társas kapcsolatok az életminőség fontosabb meghatározói, mint az iskolázottság és a jövedelem. ...egy ország lakóinak életminőségét, testi – lelki egészségi állapotát az emberi kapcsolatok minősége, az emberek közötti bizalom és kölcsönösség igen jelentősen befolyásolja.” Vizsgálataik szerint Magyarországon 2002 és 2006 között 3 százalékkal csökkent az egyesületi tagok aránya, és az alacsony civil szervezeti részvétel (elsősorban a férfiaknál) magasabb idő előtti halálozással jár.²⁰

Zenei közösséget alkot már két ember is, így a legkisebb zenei csoporttól (hangszeres: duó, énekes: duett) a különböző létszámú és felállású kamaracsoportokon keresztül a legnagyobb létszámú egyenemű- vagy vegyeskarig, szimfonikus zenekarig számtalan közösségi forma létezhet a zenei társadalmon belül az alapfoktól a felsőfokig. Az iskolai közösségek fenntartóik különbözősége okán lehetnek egyházi vagy önkormányzati általános és középiskolai kórusok; önkormányzati vagy magán zeneiskolák kamaracsoportjai, kórusai és zenekarai; főiskolák és egyetemek zenei csoportjai; iskolán kívüli kórusok és zenekarok; népzenei csoportok. Megkülönböztetjük azt is a csoportosítás során, hogy a diákok maguktól választották ezeket a tevékenységeket vagy az iskolai képzés szerves része, mint például az emelt óraszámú ének-zene oktatás (korábban ének-zene tagozat) része, tantervi előírás.

---

¹⁹ Csíkszentmihályi Mihály (1997): *Flow – Az áramlat. A tökéletes élmény pszichológiája*. Akadémiai Kiadó, Budapest.

²⁰ Skrabski Árpád (2003): *Társadalmi tőke és egészségi állapot az átalakuló társadalomban*. Corvinus Kiadó.

Broh (2002)²¹ kutatásaira hivatkozva említi Pusztai (2009)²², hogy hatékony extrakurrikuláris befektetés a zenei tanulmány, melynek folyamatos hatásait tapasztalták a matematikai és nyelvi eredményekben. Ezek az eredmények megerősítik azokat a hazai eredményeket, melyeket az 1970-es években Kokas, Barkóczi - Pléh²³ mértek. A tanulmányi eredmények javulásában is kimutatható jótékony hatású extrakurrikuláris tevékenységeket Pusztai (2009) az alábbi csoportokba osztja:

- a tanórai és az otthoni tanulmányi munka hiányosságainak pótlására vagy kiegészítésére irányul,
- sporttevékenység,
- zenei műveltségszerzés (zenetanulás, énekkar),
- az iskolai közéletben való részvétel,
- vallásos vagy karitatív tevékenység.

A zenei közösségek felbecsülhetetlen értéke, hogy nem csak iskolához kötöttek és nem csak iskolások között jöhetnek létre. Felnőttek is részesei lehetnek a közös muzsikálás minden örömének. Meghatározó a csoportválasztás szempontjából az, hogy gyermekkorban milyen (szülői, rokoni, baráti) példát látott, illetve az, hogy ő maga milyen közösségnek volt a tagja. Az is fontos tényező, hogy abban a csoportban jól érezte-e magát. Ha igen, szívesen fog hasonló közösséget választani felnőttként is. Azok, akik gyermekkorukban tagjai voltak egy-egy zenei közösségnek nagyobb valószínűséggel lesznek tagjai felnőttkorban is.

A korábbi meghatározások alapján a zenei közösségekben való részvétel főbb hatásai:

- Az „egyén által elsajátított és új cselekvésmódokat lehetővé tevő készségekben és képességekben” megtestesülő emberi tőke (Coleman, 1988)²⁴. Egy – egy szereplés után új művek megtanulása a feladat a zenei csoportokban. A karnagy már a művek kiválasztása során felméri a kórus/zenekar tagjainak a meglévő tudásszintjét. Épít az elsajátított készségekre, de úgy tervezi meg a következő „lépcsőt”, hogy a fejlődés folyamatos, örömteli legyen. Vagyis a nehézségi fokok egymásra épülnek, új cselekvésmódokat, feladatokat jelölnek meg, majd azok teljesítése sikerélmény és nem kudarc a kórustagok számára. Igazi erőforrás is, mely azáltal, hogy közösségben történik felerősíti az eredményeket. Egymás örömének örülni a jól-lét egyik alapja is.

---

²¹ Broh, Beckett A. (2002): Linking extracurricular programming to academic achievement: Who benefits and why? *Sociology of Education*, 75. 1: 69-95.

²² Pusztai Gabriella (2009): *A társadalmi tőke és az iskola. Kapcsolati erőforrások hatása az iskolai pályafutásra*. Új Mandátum Könyvkiadó, Budapest

²³ Kokas Klára (1972): *Képességfejlesztés zenei neveléssel*. Zeneműkiadó, Budapest.

²⁴ Coleman, J. S. (1988)

- A bizalom megerősítését segíti elő (Granovetter, Coleman, Putnam²⁵). Mindenki tudja, hogy az általa befektetett munka eredményeképpen mi a várható teljesítményszint. De hozzáteszi azt is, hogy bízik a kórusban mellette álló vagy éppen másik szólamot éneklő társában, aki szükség esetén átsegíti a kritikus ütemen (például a szoprán intenzívebb éneklésének köszönhetően az alt határozottabban „kapja el” a saját kezdőhangját, így biztosítva a sikeres folytatást). Ugyanez a bizalom a kórustagok irányába segítő tud lenni a hétköznapi élet problémáiban is.
- A kapcsolatháló segítségével az előbbi élethelyzetekben stabil szociális kapaszkodót is jelent. Például egy 40 fős kórusban nagyon valószínű, hogy lesz valaki, aki az adott problémára tud megoldást javasolni. (Bizonyos esetekben a kapcsolathálónak különböző bizalmi szintjei is elképzelhetőek a kapcsolatok erős vagy gyenge kötésétől függően.)
- „A tökefelhalmozáshoz azonban, akár tárgyasult, akár elsajátított formában, *időre van szükség.*”²⁶ A zenetanulás is hosszú folyamat, melyhez több évnnyi tanulásra és rendszeres gyakorlásra van szükség. A zenetanulásba befektetett munkát/tanulást, időt és tudást értéknek tartja, nem szeretné a megszerzett tudást elfelejteni. A folyamatosság és a rendszeresség a felnőtt élet területein is elengedhetetlenül fontosak. Az énekkari-zenekari tagság ezt a képességet is fejleszti. Ez a fajta folyamatos továbbképzés, önképzés is része lehet a „lifelong learning” programnak.
- „Azok a diákok, akik alacsonyabb státuszú családokból érkeznek, azok eleve hátránnyal indulnak.”²⁷ De az azonos érdeklődésű közösségek tagjai egymást erősítik, mintegy kompenzálják a másik életkörülményeiből adódó hiányosságokat. A kórustagok nem érzik a szociális különbségeket a próbák és a szereplések során, mert a célja mindenkinek ugyanaz: minél meggyőzőbben, hitelesebben szólaltassa meg a kórusművet. Ennek kifejezése az énekesek feladata, ami ott és abban a pillanatban jön létre. És ez nem függ a családi, etnikai háttértől – bár az otthoni kulturális tőke befolyásolhatja a mélységét.
- „... egy ország lakóinak életminőségét, testi – lelki egészségi állapotát az emberi kapcsolatok minősége, az emberek közötti bizalom és kölcsönösség igen jelentősen befolyásolja.”²⁸ A zenei közösségek is rendelkeznek egészségvédő hatással. A kapcsolati tényezőkön túl a test fizikai állapotára is jótékony hatással van az éneklés. (Légzés, vérnyomás, agyi koncentráció, a memória fejlesztése illetve állapotának megőrzése,

²⁵ Putnam, Robert D. (1993): A prosperáló közösség. A társadalmi tőke és a közélet. In: *Civil ethosz*. VII.évf. (2006) 2. szám. 11-17.o.

²⁶ Bourdieu, P. (1997)

²⁷ uo.

²⁸ Skrabski Árpád (2003)

- megosztott figyelem, fizikai állóképesség növelése, hogy csak a legfontosabbakat említsem.)
- Erősíti a szociális készséget. A kollektív éneklés és a közös tanulás jól-lét faktora a próbák és a koncertek során kiemelkedő a más közösségi formákhoz képest (pl. hímzőkör).
  - Elsősorban a gyermekeknél, de a felnőtteknél is segít az önállóságra nevelésben. (Közismert a fiatal felnőttekre vonatkoztatva a „mamahotel” kifejezés, mely a szülőktől való késői függetlenedésre és az otthoni feladataik szülők általi elvégzésére utal, jelezve, hogy a felelősségteljes otthoni munkavégzés alól maguk a szülők is kimentik gyermekeiket. Ebben is segíthet a kórus. Egy külföldi szereplésen való részvétel elszakítja a fiatalokat a szülői háztól és lehetővé teszi számukra az önmagukért való felelősségvállalást.)
  - Megtanítja a kórustagokat arra, hogy az eredményekért közösen kell dolgozniuk, fejleszti az alkalmazkodó képességüket, a figyelmüket (mindenkinek párhuzamosan több dologra kell figyelnie) és koncentrált fegyelemre szoktatja a kórustagokat.
  - „Az egyes csoporttagok által birtokolt tőke összessége mindnyájuk számára biztosítékul szolgál, és – a szó legtágabb értelmében véve – *hitelképességet* kölcsönöz nekik.”²⁹ Ez a „hitelképesség” megbízhatóságot jelent, fedezetet arra, hogy az általuk elénekelt kórusmű a tőlük elvárt színvonalon a hallgatóság „megelégedésére” szolgál. Ugyanilyen biztosíték lehet a közösség tagjai részére a karnagy személye. Sokszor a kórustagok a karnagy személyes kisugárzása, szakmai felkészültsége miatt választják azt a kórust, amelyiknek tagjai szeretnének lenni. Vagy karnagyváltás esetén azt választják, aki iránt nagyobb bizalommal tudnak lenni.

2014 tavaszán félig strukturált interjúkat készítettem a Kántus korábbi énekesei közül 10 fővel. A kérdések és válaszok közül néhányat emelnék ki, amelyek megerősítik a korábban leírt gondolatokat. Először arra voltam kíváncsi, hogy a megkérdezettek mikor és hány évig énekeltek a Kántusban. A legidősebb három válaszoló 1972-től illetve 1974-től volt tagja, a legfiatalabb pedig gimnazistaként még mindig tagja a kórusnak. A válaszadók közül nyolcan a Református Kollégium Gimnáziumának diákjaiként, ketten a Debreceni Egyetem Zeneművészeti Karának hallgatójaként vettek részt a kórus munkájában. Ennek köszönhetően az elsőként említett nyolc fő gimnazistaként lett tagja a Kántusnak, ám változó, hogy ki hány évig énekelte itt. Egy-egy fő kórustagsága 3, 7, 8, 10, 14 évig tartott, hárman pedig 4 évig énekeltek aktívan a kórusban. Az egyik főiskolai hallgató 1, míg a másik hallgató 4 évig (2 év

---

²⁹Bourdieu, P. (1997)

főiskolásként, 2 év végzett tanárként) énekelt a Kántusban. A megkérdezettek közül, akinek volt lehetősége (főiskolai/egyetemi tanulmányai Debrecenhez kötötték), a gimnáziumi évek után is visszajárt és rendszeresen részt vett a kórus próbáin és szereplési alkalmain.

Második kérdésben konkrétan a Kántusban való éneklésre vonatkozó motiváció iránt érdeklődtem. Öt válaszadó a zene iránti szeretetét emelte ki és azt, hogy a Kántusban való éneklés intézményileg adott volt, hiszen gimnáziumi diákként lehetőségük volt bekapcsolódni a nagyhírű kórus munkájába. Egy énekes a „szellemiség, zeneiség, remek társaság” miatt lett kórustag. Meghatározó szerepet játszik a fiatalok életében a szülői példa. Két énekes emelte ki nagy szeretettel, hogy édesanyja illetve édesapja és nővére is Kántus tag volt. Az otthoni beszélgetések során újra és újra előkerültek a Kántussal megélt élmények és azt érezték, hogy ők is részesei szeretnének lenni ezeknek a „csodáknak”. A két főiskolai hallgató közül az egyik csoporttársai biztatására, a másik tanulmányai részeként (karvezetés szakos hallgatóként) lett kórustag.

Az előző, motivációt vizsgáló kérdésemhez kapcsolódott a következő kérdés, melyben arra kerestem a választ, hogy a kórusválasztásban milyen szerepet játszott a karnagy, Berkesi Sándor szerepe és a kórus egyházi jellege. A Gimnázium diákjai számára természetes volt az egyházi jelleg, hiszen tudatosan választották ezt az iskolatípust általános iskolai tanulmányaik végén. Fontos kiemelni, hogy az idősebb énekesek részesei voltak annak a kornak, melyben a Debreceni Református Kollégium Gimnáziuma az ország egyetlen református középiskolájaként megőrizhette egyházi jellegét. Kortörténeti jelentőséggel bírt minden egyes szereplés, gyülekezeti szolgálat az akkori énekesek számára. Öt válaszadó mondta azt, hogy új diákként számára ismeretlen volt Berkesi Sándor tanár úr, de a felsőbb éves diákoktól kapott pozitív információk hatására („szerették a felsőbb évesek”) elmentek az első próbákra és több évre ott is maradtak. Az interjúk során kiderült, hogy mint oly sok tantárgy, vagy iskolai közösség kedvező megítélése esetén itt is határozott jelentőséggel bír a tanár személye, az általa közvetített zenei és vallási érték, emberi megnyilvánulásai, szeretetteljes, tanítványaira figyelő magatartása.

Fontosnak tartottam megkérdezni azt is, hogy mi volt a célja azzal, hogy ennek a kórusnak a tagja volt. Általánosságban elmondható, hogy az interjúalanyok elsősorban az éneklés szeretete és az Ige énekes kifejezésének lehetősége miatt énekeltek a Kántusban. Néhány választ kiemeltem: „zenei, lelki fejlődés, élmények, utazások”; „elragadott a szakmaiság és lelkiség, és ottmaradtam”; „jó közösségben lenni, Istennek tetsző szép dolgokat énekelni”; „örültem neki, hogy új embereket ismerhetek meg, és egy másfajta kórusrepertoárt”; „szerettem énekelni, örömet okozott a közös „alkotás”, együtt lenni a többiekkel, akkoriban egyfajta rangot is jelentett Kántus-tagnak lenni”.

Ezután azt kérdeztem meg, hogy befolyásolta-e a válaszadót a pályaválasztásban a kórus szellemisége, történelmi hagyatéka, zenei légköre? Az interjúalanyok közül öten mondták azt, hogy a kórusban eltöltött évek alatt érlelődött meg bennük az az elhatározás, hogy felsőfokú tanulmányaikat valamilyen zenei tanárképző intézetben szeretnék folytatni.

Azt is megkérdeztem, hogy a számtalan szereplés, templomi szolgálat közül volt-e olyan, amire különösen szívesen emlékszik, amelyik nagy hatással volt rá, a lelkét is megérintette. Hat énekes válaszában az első zenekar kíséretes művek előadására emlékszik vissza a legszívesebben. Egyikőjük ezt mondta: „... nagyon nagy élmény volt a Messiás, már a zenekari próbák is. 1976. február 11-én a gályarabok kiszabadulásának 300 éves évfordulójára rendezett ünnepségen is énekeltünk a Nagytemplomban. A templomi éneklésekben a mindjárt az ég a földdel összeér, vagy a Jóisten fentről mosolyog ránk, vagy mindjárt megnyílik az ég, stb. dolgokat éreztük, a zenemű és a légkör, amit tudott Tanár Úr teremteni, együtt tették ránk ezt a hatást.” Ehhez kapcsolódik az alábbi Kodály idézet, mely minden szülő és tanár számára fontos gondolat lehet: „Mit kellene tenni? Az iskolában úgy tanítani az éneket és zenét, hogy ne gyötrelem, hanem gyönyörűség legyen a tanulónak, s egész életére beleoltsa a nemesebb zene szomját... *Sokszor egyetlen élmény egész életére megnyitja a fiatal lelket a zenének.* Ezt az élményt nem lehet a véletlenre bízni: ezt megszerezni az iskola kötelessége.”³⁰ Kodály Zoltán ezt a feladatot a pedagógusokra bízta. Meg kell azonban jegyezni, hogy a mai technikai eszközök elterjedtsége mellett a szülőknek is nagy a felelőssége abban, hogy milyen zenét hallgat a gyermekével.

Utolsó kérdésemben arra kerestem a választ, hogy az ifjúkori kórus élmény felnőtt korban megmaradt-e? Énekeltek a Kántus után más kórusban is? Esetleg jelenleg is tagjai egy (vagy több) énekkarnak? Nyolcan (az idősebbek is) ma is aktív kórustagok! A Kollégium hagyományait, és a református identitást megőrizve gyülekezeti kórusokban, népzenei hagyományőrző csoportokban énekelnek.

A különböző művészeti ágak közül az egyik legfontosabb a zeneművészet, amely sajátos módon hat az emberi lélekre. Míg hangszeren játszani sokáig csak a kiváltságosok számára volt lehetséges, addig „az emberi hang, a mindenkinek hozzáférhető, ingyenes és mégis legszebb hangszer”³¹ a legszegényebb ember számára is lehetőséget adott arra, hogy az érzelmeit a

---

³⁰ Kodály Zoltán: Visszatekintés. Összegyűjtött írások, beszédek, nyilatkozatok I. Sajtó alá rendezte és bibliográfiai jegyzetekkel ellátta Bónis Ferenc Zeneműkiadó Vállalat Budapest 1974. I. (Gyermekek)

³¹ Kodály Zoltán: Visszatekintés. Összegyűjtött írások, beszédek, nyilatkozatok I. Sajtó alá rendezte és bibliográfiai jegyzetekkel ellátta Bónis Ferenc Zeneműkiadó Vállalat Budapest 1974. I. (Éneklő Ifjúság)

szavakon túl énekelve fejezze ki. A szavak mögötti gazdag érzelemvilágot, színt és életet legkifejezőbben az „elénekelt énekek”³² megszólaltatásával tudjuk átélni.

Az éneklés és zenélés a bibliai korok embere számára természetes megnyilvánulási forma volt, életének nélkülözhetetlen alkotóeleme, mely az istennel való kapcsolat mellett közös gyökerekből táplálkozó kapcsolatot jelentett a társaival, a közösséggel is. Hiszem, hogy erre a kapcsolatra ma is szükségünk van. Az éneklés nemcsak egyéni hitvallás, hanem szakrális környezetben egy közösség együttes hitvalló erejének megnyilatkozása is, imádság, hálaadás, dicsőítés, a bibliai örökség továbbadásának egyik formája. Különleges híd az emberek, valamint az emberek és Isten között.

---

³² Szunyogh X. Ferenc (1942) : *A szent zsolozsma*. Korda Kiadó